

УДК 657.421

*О. Б. Волович**Українська академія друкарства*

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито сутність заборгованості як фактора, що справляє вплив на фінансовий стан підприємства. Досліджено необхідність проведення на підприємствах політики управління заборгованістю та визначено основні напрями її формування.

Дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, управління заборгованістю, фінансовий стан, факторинг

Виникнення заборгованості на підприємстві є об'єктивним процесом, який зумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарської діяльності. Для вітчизняних підприємств, внаслідок фінансової кризи, кредиторська заборгованість інколи перетворюється на основне джерело оборотних коштів, а повернення дебіторської — надскладним процесом. Регулювання величини заборгованості, перетворюється на ключове завдання управління, від якого у більшості залежить як життєздатність підприємства, так і факт самого існування. Ефективне управління заборгованістю дозволяє, з однієї сторони мінімізувати ризики неповернення коштів від контрагентів, з іншого — максимально використати власну кредиторську заборгованість, не допускаючи до факту порушення справи про банкрутство. Дослідження джерел економічної літератури дозволяє узагальнити інформацію щодо управління заборгованістю.

Питанню управління заборгованістю підприємств значну увагу приділено в наукових працях М. Д. Білика [1], І. О. Бланка [2], Л. О. Лігоненко [8], А. А. Мазаракі, Н. М. Новикової [8], А. М. Поддєрьогіна, Г. В. Ситник [3], Н. М. Матициної [9], О. С. Бондаренко [4] та інших. Водночас проблеми, пов'язані з управлінням заборгованістю поліграфічних підприємств, все ще залишаються нерозв'язаними.

Управління в економіці — це свідоме спрямування економічних і соціальних процесів для досягнення збалансованості, пропорційності й оптимальності [6]. Управління фінансами, зокрема оборотними активами, є найважливішою сферою діяльності будь-якого суб'єкта ринкового господарства, а його невід'ємною складовою виступає заборгованість.

Заборгованість — грошові суми, що підлягають оплаті, але ще не оплачені. Оскільки основними суб'єктами розрахунків є підприємства — постачальник і покупець, то заборгованість виникає в них одночасно, але характеризується по-різному: у постачальника — це сума, що підлягає до одержання, заборгованість покупця чи дебіторська заборгованість; у покупця — це сума, що підлягає оплаті, заборгованість перед постачальником чи кредиторська заборгованість. Відповідно постачальник і покупець є також кредитором і дебітором.

Дебітори — юридичні і фізичні особи, що унаслідок минулих подій заборгували підприємству визначені суми коштів, їхніх еквівалентів, інших активів.

Кредитори — юридичні і фізичні особи, перед якими мається визнана заборгованість даного підприємства.

Заборгованість дебіторська: 1) сума заборгованості підприємству на визначену дату балансу; 2) частина оборотного капіталу, а також вимоги на його одержання у виді готівки, матеріальних і інших ресурсів від суб'єктів господарювання; 3) заборгованість інших підприємств чи окремих осіб по платежах даному підприємству.

Заборгованість кредиторська: 1) суми заборгованості даного підприємства. Вона є одним із джерел позикових (тимчасово залучених) засобів підприємства. Підприємство може одночасно мати кредиторську і дебіторську заборгованість. Перекривати одну заборгованість іншою забороняється. 2) Дійсне (фактичне) зобов'язання підприємства, що виникло в результаті минулих подій, розрахунки по якому повинні привести до вилучення майна підприємства і зменшення певних ресурсів.

Сучасний фінансовий стан більшості вітчизняних підприємств, зокрема підприємств видавничо-поліграфічної галузі (рис. 1 та рис. 2), характеризується зростанням дебіторської заборгованості, що призводить до уповільнення платіжного обороту та зростанням кредиторської заборгованості. Тому виникає необхідність ефективного управління заборгованістю підприємств з метою підвищення їх платоспроможності.

Видавничо-поліграфічна галузь має специфіку, яка полягає в т. ч. і в не надто швидкому обігу коштів. Це стосується не усього асортиментного ряду продукції, але його вагомої частини — книжкової, бланкової та інших видів продукції. Поруч з тим, дана галузь пов'язана із виготовленням соціально значущих товарів — підручників, спеціальних зошитів для шкіл та ін., де замовником є держава, яка не завжди здійснює своєчасне фінансування.

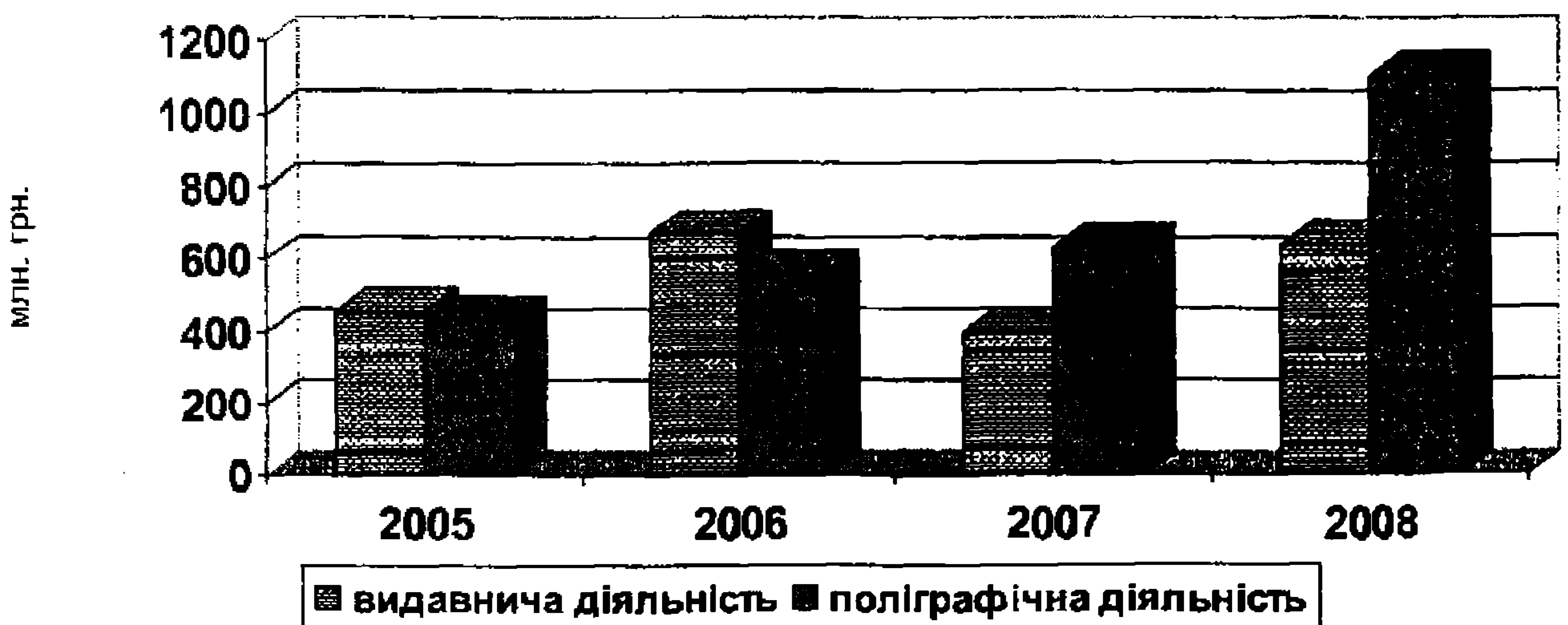

Рис. 1. Динаміка поточної дебіторської заборгованості на підприємствах видавничо-поліграфічної галузі (ВПГ) [5]

На рис. 1 спостерігається значний ріст поточної дебіторської заборгованості упродовж 2005–2008 рр.: на поліграфічних підприємствах ця заборгованість зросла з 433,94 до 1106,72 млн. грн.; на підприємствах, які займаються видавничою діяльністю — збільшилась на 187,27 млн. грн.

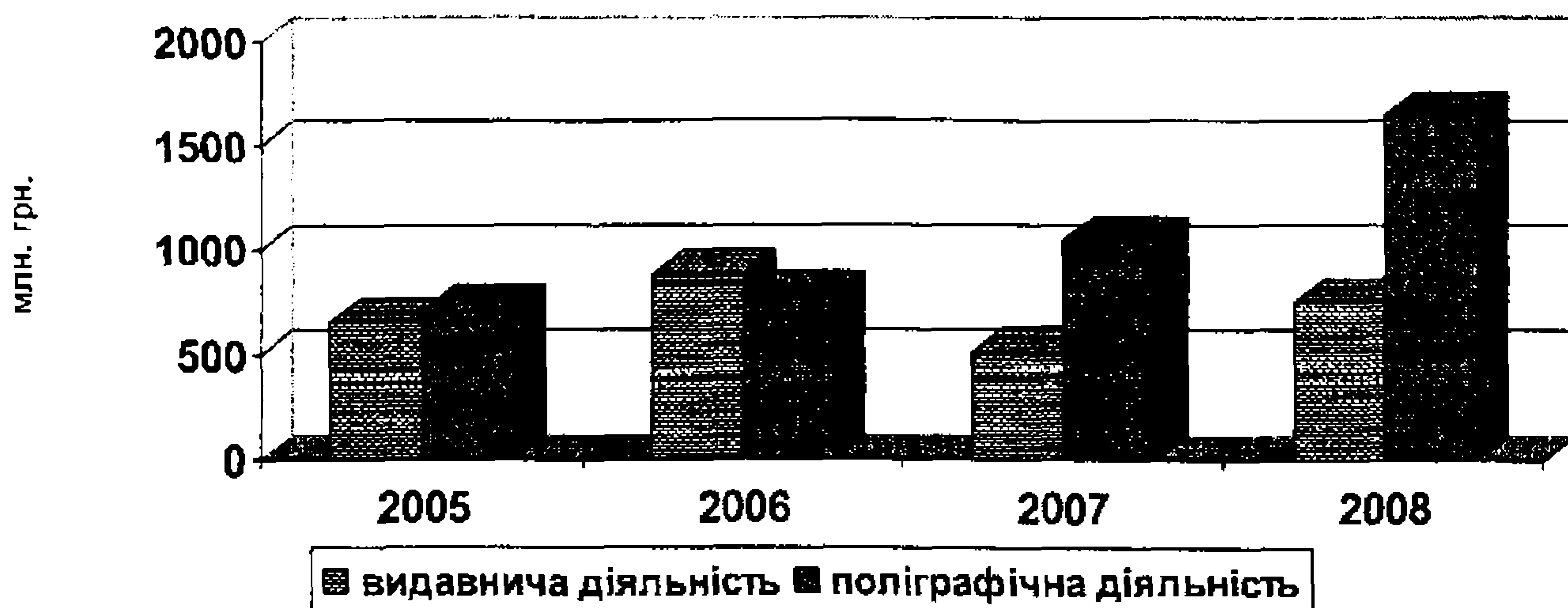

Рис. 2. Динаміка поточної кредиторської заборгованості на підприємствах ВПГ [5]

На рис. 2 спостерігається значне збільшення поточної кредиторської заборгованості упродовж досліджуваного періоду: на поліграфічних підприємствах ця заборгованість зросла з 708,07 до 1645,57 млн. грн.; на підприємствах, які займаються видавничою діяльністю — збільшилась на 95,2 млн. грн.

Управління дебіторською заборгованістю — це інтегрований процес планування, організації, координації, мотивації та контролю за станом дебіторської заборгованості, необхідний для досягнення цілей підприємства [10].

Основними етапами формування політики управління дебіторською заборгованістю на підприємстві є:

1. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства в попередньому періоді (на даному етапі здійснюється оцінка рівня дебіторської заборгованості підприємства і його динаміка в попередньому періоді; визначаються середній період інкасації дебіторської заборгованості і кількість її оборотів у розглянутому періоді; оцінка складу дебіторської заборгованості підприємства по передбачених термінах її інкасації; розглядається склад простроченої дебіторської заборгованості, виділяються сумнівна і безнадійна заборгованість; визначають суму ефекту, отриманого від інвестування коштів у дебіторську заборгованість).

2. Формування принципів кредитної політики стосовно покупців продукції (вибір форми реалізації продукції: товарний або споживчий кредит; обрання типу кредитної політики — консервативний, помірний або агресивний).

3. Визначення можливої суми фінансових коштів для інвестування у дебіторську заборгованість по товарному (комерційному) і споживчому кредитам (при розрахунку цієї суми необхідно враховувати плановані обсяги

реалізації продукції в кредит; середній період надання відстрочки платежу по окремих формах кредиту; середній період прострочення платежів; коефіцієнт співвідношення собівартості і ціни реалізованої в кредит продукції).

4. Формування системи кредитних умов (термін надання кредиту (кредитний період); розмір наданого кредиту (кредитний ліміт); вартість надання кредиту (система цінових знижок при здійсненні негайних розрахунків за придбану продукцію); система штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань покупцями).

5. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту (визначення системи характеристик, що оцінюють кредитоспроможність окремих груп покупців; формування й експертиза інформаційної бази проведення оцінки кредитоспроможності покупців; вибір методів оцінки окремих характеристик кредитоспроможності покупців; групування покупців продукції за рівнем кредитоспроможності; диференціацію кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців).

7. Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості (факторинг; облік векселів, виданих покупцями продукції; форфейтинг.)

8. Побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Основні етапи формування політики управління кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги:

1. Формування принципів залучення товарного кредиту і визначення основних їхніх видів (принципи і основні види залучення товарного кредиту визначаються з урахуванням сформованої господарської практики; структури і періодичності закупівель сировини, матеріалів і товарів; тривалості господарських зв'язків з партнерами).

2. Визначення середнього періоду використання товарного кредиту (розраховується середній період заборгованості за комерційним кредитом за ряд минулих періодів і його динаміка).

3. Оптимізація умов залучення товарного кредиту (розширення сфери кредитних відносин з постійними господарськими партнерами по товарних операціях; залучення нових партнерів з можливостями широкого використання комерційного кредиту; забезпечення збільшення середнього періоду використання комерційного кредиту; удосконалення видів кредиту в розрізі господарських партнерів).

При побудові політики управління заборгованістю підприємству необхідно враховувати протилежні цілі: з одного боку, максимально користуватися залученими коштами, з іншого, найшвидше отримати власні оборотні кошти. Таким чином, на кожному підприємстві політики управління дебіторською та кредиторською заборгованістю повинні розроблятися не окремо, а бути узгодженими між собою.

На фінансовий стан підприємства впливає не наявність заборгованості, а її розмір, рух і форма, тобто причини, у зв'язку з якими вона виникла.

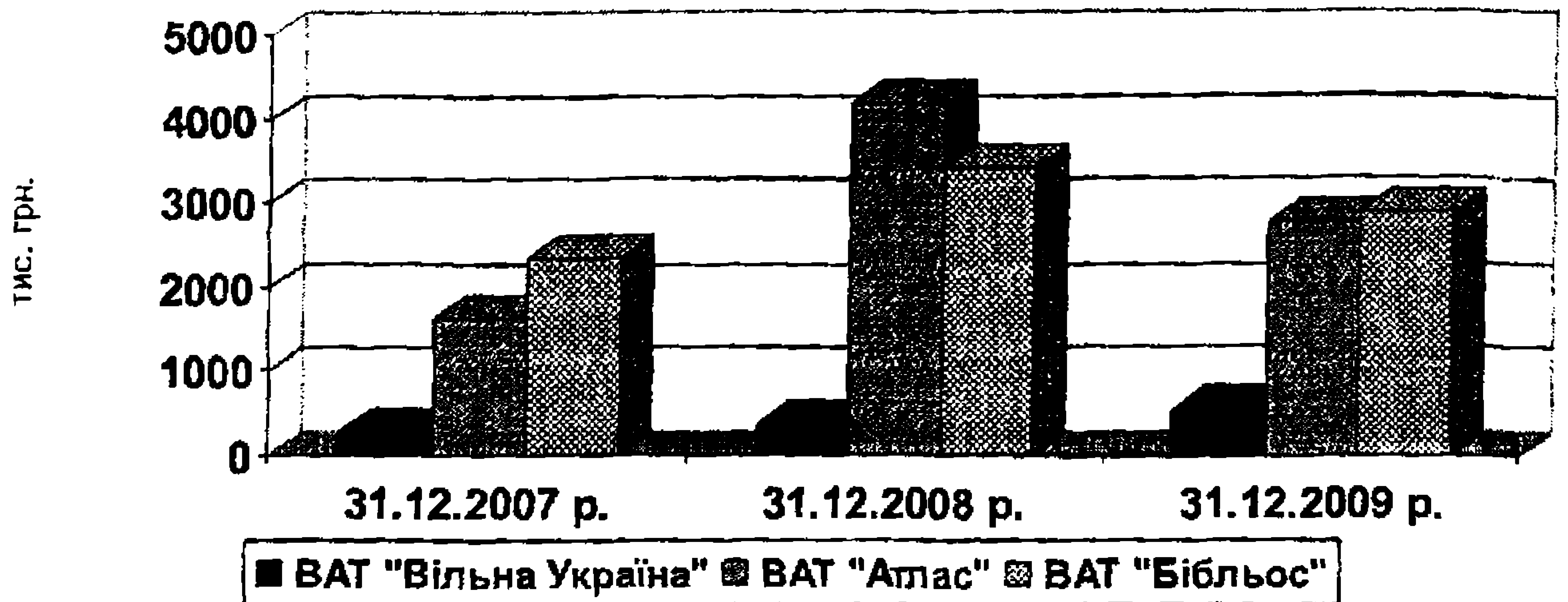

Рис. 3. Динаміка поточної дебіторської заборгованості на окремих підприємствах ВПГ

За даними поданими на рис. 3 видно, що поточна дебіторська заборгованість упродовж 2007–2009 рр. зростає: на ВАТ Видавництві «Вільна Україна» з 286 до 533 тис. грн., на ВАТ «ЛКФ «Атлас» з 1630 тис. грн. до 2763 тис. грн., на ВАТ «Бібльос» з 2320 до 2896 тис. грн.

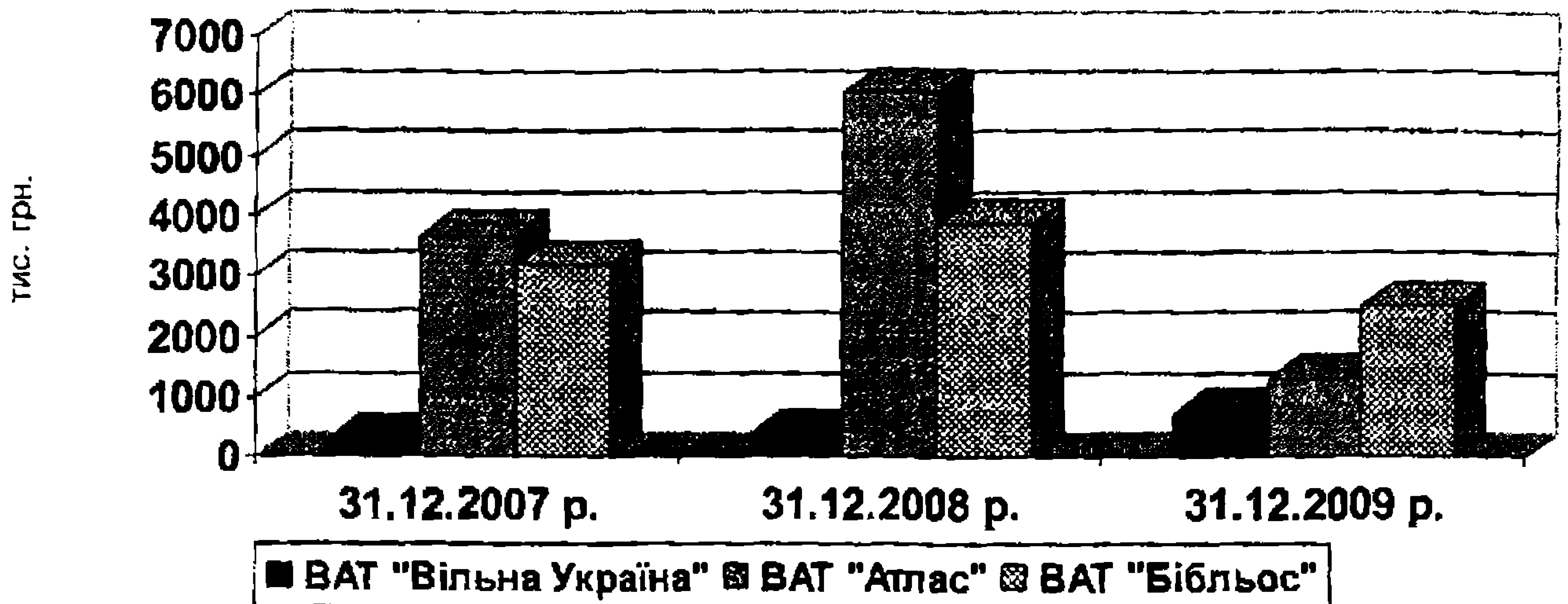

Рис. 4. Динаміка поточної кредиторської заборгованості на окремих підприємствах ВПГ

Щодо поточної кредиторської заборгованості, то її рівень дещо знизився протягом досліджуваного періоду: на ВАТ ЛКФ «Атлас» з 3680 до 1296 тис. грн., на ВАТ «Бібльос» з 3185 до 2486 тис. грн. На ВАТ Видавництві «Вільна Україна» рівень даної заборгованості зріс на 428 тис. грн.

Існування певних сум дебіторської і кредиторської заборгованості на досліджуваних підприємствах — це нормальне явище, але щоб вони не впливали на погіршення фінансового стану, процесом необхідно управляти. Одним

із важливих напрямів управління заборгованістю підприємств є посилення контролю за нею окремими відповідальними особами до основних завдань яких слід віднести: ведення обліку проблемної дебіторської заборгованості підприємства; розроблення схем здійснення розрахунків із погашення проблемної дебіторської заборгованості підприємства; розроблення методичних підходів до оптимізації використання проблемних боргових зобов'язань; проведення реструктуризації заборгованості підприємства.

Таким чином, проведене теоретико-аналітичне дослідження дозволило обґрунтувати важливість удосконалення управління заборгованістю підприємства з метою забезпечення його стійкого фінансового стану.

1. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. — 2003. — № 12. — С. 24–36.
2. Бланк И. А. Фінансовий менеджмент / И. А. Бланк. — К. : Ника-Центр, Ельга, 2002. — 528 с.
3. Бланк І. О. Управління фінансами підприємств / І. А. Бланк, Г. В. Ситник. — К. : КНТЕУ, 2006. — 780 с.
4. Бондаренко О. С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості / О. С. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 4. — С. 17–22.
5. Дурняк Б. В. Видавнича справа та поліграфічна діяльність в Україні : моногр. / Б. В. Дурняк, А. М. Штангрет, О. В. Мельников, Я. М. Угрин. — Львів : УАД, 2009. — 151 с.
6. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент / Г. Г. Кірейцев. — К. : ЦУЛ, 2002. — 469 с.
7. Лищенко О. Г. Управління дебіторською заборгованістю як фактором фінансової стійкості підприємства / О. Г. Лищенко, І. С. Серета // Держава та регіони. — 2010. — № 3. — С. 84–89.
8. Лігоненко Л. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / Л. О. Лігоненко, Н. М. Новикова. — К. : КНЕУ, 2005. — 275 с.
9. Матицина Н. М. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю / Н. М. Матицина // Бухгалтерський облік і аудит. — 2005. — № 7. — С. 25–28.
10. Холод З. М. Окремі аспекти вдосконалення управління дебіторською заборгованістю підприємств / З. М. Холод, О. Б. Волович // Наукові записки. — Львів : УАД, 2006. — № 2(10). — С. 3–9.

Раскрыта сущность задолженности как фактора, который оказывает влияние на финансовое состояние предприятия. Исследовано необходимость проведения на предприятиях политики управления задолженностью и определены основные направления ее формирования.

Essence of debt is exposed as a factor which has influence on the financial state of enterprise. The necessity of realization is investigational on the enterprises of policy of management a debt and basic directions of her forming are certain.